

โลงแหวน : แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป จังหวัดนครศรีธรรมราช
LONG – HAENW : CONSERVATION APPROACH ON FINE ARTS OF FOLK WISDOM,
NAKHON SI THAMMARAT

Conservation Approach On Fine Arts Of Folk Wisdom, Nakhon Si Thammarat

นิติพัฒน์ หันสังข์* สุธิรา ชัยรักษา เงินถาวร*

Nitipat Hansung* Suthira Chairuksa Ngernthaworn*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช*

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University*

e-mail :leeoloma@gmail.com

Received March 08, 2024 Revise April 22, 2024 Accepted 09 May, 10, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ สืบสาน ศึกษา ประวัติที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม กระบวนการ ขั้นตอนการทำโลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช และส่งเสริม ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลปโลงแหวน โดยศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ข้อมูลหลักและข้อมูลรอง ในพื้นที่วิจัย และใช้เครื่องมือในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัย พบว่า 1. ประวัติที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม ขั้นตอนการทำโลงแหวน เกิดจากการอพยพหลบหนีภัยสงคราม เพื่อความปลอดภัยในการดำรงชีวิต จากสถานที่หนึ่งมาสู่สถานที่หนึ่ง ซึ่งต่างวัฒนธรรม ประเพณี การย้ายถิ่นฐานทางวัฒนธรรม ศิลปะ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับโลงศพ ความเชื่อ โลงศพแบบนั่ง หรือพระโกศ สำหรับเชื้อพระวงศ์ เจ้านายชั้นสูง ใช้ในพิธีกรรมศพพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จนเกิดการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา สภาพการใช้โลงศพแบบนั่ง เป็นโลงศพแบบนอน และทราบถึงขั้นตอนการทำโลงแหวน ตัวโลง หรือหน่วยโลง เป็นส่วนที่ใส่ร่างผู้เสียชีวิต ฐานโลง รองรับตัวโลง ยอดโลงประดับอยู่บนตัวโลง งานแกะกระหนก งานปิดทอง ซึ่งปัจจุบันไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และ 2. แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลปโลงแหวน พบว่า เป็นโลงศพโบราณ เป็นโลงศพเกี่ยวกับเชื้อพระวงศ์ นำมาใช้บรรจุศพ จึงมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การทำโลงแหวน ให้ยั่งยืน ศึกษาขั้นตอนที่ถูกต้อง เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างเป็นรูปธรรม คือ การดูแลรักษาวิธีการสงวนรูปแบบให้อยู่ในสภาพเดิม เพื่อประโยชน์สูงสุด ผู้คนรุ่นหลัง ผ่านการสังเคราะห์เป็นลายลักษณ์อักษร รูปแบบเดิม รวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในอดีตและปัจจุบัน ด้านศิลปวัฒนธรรม ให้แก่ชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลปโลงแหวน ส่งเสริมประชาสัมพันธ์ สื่อออนไลน์ สุ่มวลชน จัดตั้งคณะทำงาน อนุรักษ์ด้านศิลปวัฒนธรรม อย่างเป็นทางการ ด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน อนุรักษ์ พัฒนาภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลปโลงแหวน ถ่ายทอดความรู้ ในระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำหลักสูตรเฉพาะท้องถิ่นเรียนรู้โลงแหวน

คำสำคัญ : โลงแหวน, แนวทางการอนุรักษ์, ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป

Abstract

The objective of the research is to preserve and study the history of origins, beliefs, rituals, processes, steps for making coffins. Nakhon Si Thammarat Province and promote and

study guidelines for preserving the wisdom and exquisite art of coffins. Important informant Primary and secondary data Research tools It is a group discussion interview The results of the research found that: 1. History of origin, beliefs, rituals, steps in making coffins. caused by immigration Escape the dangers of war For safety in life From one place to another which are different cultures and traditions Cultural migration, art, wisdom about coffins, beliefs, sitting coffins or urns for royalty. high lord Used in funeral ceremonies in Nakhon Si Thammarat province. until changes occur with time Conditions for using a sitting coffin It is a sleeping coffin. and know the process of making a coffin, the coffin body or coffin unit is the part that holds the body of the deceased, the coffin base supports the coffin, the top of the coffin is decorated on the coffin, carving work, gilding work, which at present there is no written record and 2. Guidelines for preserving the wisdom and exquisite art of the coffin. It was found that it is an ancient coffin. It is a royal coffin. Used to contain corpses Therefore, we preserve the wisdom of making a sustainable coffin and study the correct steps. Spread local wisdom Concretely, it means maintaining the method of preserving the form in its original condition. For maximum benefit To the next generation through a written synthesis of the original format Gather information on wisdom from the past and present. Arts and culture for the community, recognizing the importance of the wisdom and fine arts of the coffin, promoting and publicizing online media to the masses, setting up a working group. Preserve arts and culture Officially, with the government, private sector, and public sectors conserving and developing the wisdom and exquisite art of the coffin. Transfer knowledge in the teaching system in educational institutions Create a local curriculum to learn about coffins.

Keyword : LONG – HAENW, Conservation Approach, Eexquisite artistic wisdom

บทนำ

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน ตามหลักฐานการเกิดเมือง จึงมีการสังสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่งดงามจนเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ตนเองที่มีความโดดเด่น (ปรีชา นุ่นสุข, 2531) โดยเฉพาะอำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ใน อดีตเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอร่อนพิบูลย์ และแยกออกมาตั้งเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2537 มี ตำนานเล่าสืบทอดกันมาว่าอำเภอจุฬาภรณ์ในอดีต มีพื้นที่วัง 3 วังได้แก่ "วังซ้อง" เป็นที่ประทับของหม่อมเณร ใหญ่ หม่อมเณรน้อย และหม่อมไชยพลบาล "วังใส" เป็นที่ประทับของหม่อมไพนารถ และ"วังนาหมอ บุญ" เป็นที่ประทับของหม่อมบุญหรือหม่อมไพบูลย์ ทั้งสามวังเป็นที่ประทับของเชื้อพระวงศ์และเจ้านาย ชั้นสูงที่ได้หลบหนี อพยพมาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานยังบริเวณนี้ เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อปี พ.ศ. 2310 ในการอพยพมาครั้งนั้นได้มีผู้คนมาอยู่กันจำนวนมาก (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจุฬาภรณ์, 2564) ดังนั้น เมื่อมีการเสียชีวิต ก็จะต้องทำโลงศพเชื้อพระวงศ์และเจ้านายชั้นสูง จะมีรูปแบบเป็นโลงนั่ง หรือเรียกว่า พระโกศ ประกอบไปด้วยส่วนยอดโกศ ตัวโกศ และส่วนฐานโกศ มีลักษณะเป็นทรงเว้าโค้ง พระโกศจะมีสีทอง ซึ่งปัจจุบันในพื้นที่อำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีโลงศพโบราณพื้นถิ่น มีชื่อเรียกว่า “โลงแหวน” มีลักษณะที่

เป็นเอกลักษณ์เสมือนพระโกศ แต่ปรับเปลี่ยนจากพระโกศ ที่บรรจุศพในท่อนั้น เป็นโลงศพที่บรรจุศพในท่อนอนแทน อันเป็นภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์ในท้องถิ่น

โลงแหวน เป็นคำเรียกชื่อ โลงศพในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีงานประณีตศิลป์การแกะลายกนก หรือ กนก เป็นคำที่มีเสียงพ้องกัน กะหนก ใช้เรียก ชื่อลายไทยชนิดหนึ่ง กนก เดิมทีมาจากคำว่า กอนก หมายถึงดงนกตงไม้ เป็นลายไทยที่ประดิษฐ์มาจากธรรมชาติ ในภาษามอญ กนก แปลว่า ทองคำ เพราะลายไทยที่ผูกเขียนขึ้นมาส่วนมากมักลงรักปิดทอง และคำว่า กะหนก ในภาษาสันสกฤต แปลว่า หนาม ซึ่งการเขียนลายไทย มีการบายลายลักษณะคล้ายหนาม ศิลปะกนกทอง ศิลปะการแกะลายกนกประดับโลง หรือศิลปะการทำกนกโลง คำว่า กนกโลง หรือในภาษาท้องถิ่นของชาวปักษ์ใต้ เรียกว่า หนกโลง หมายถึง โลงทองหรือลายกนกที่อยู่บนโลงศพ

ปัจจุบันโลงแหวนเป็นผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์โลงแหวน มีความงามวิจิตร มีคุณค่ามีส่วนประกอบของกระดาดทอง แกะลวดลายไทยสวยงาม มีการประดับกระจก มีรูปทรงโค้งเว้า ที่อ่อนช้อยคงเอกลักษณ์ตามโบราณประณีตศิลป์ และประกอบไปด้วยความเชื่อในการทำโลงแหวนมาใช้ ซึ่งช่างภูมิปัญญาการทำโลงแหวนมีน้อยมาก และมีในเฉพาะพื้นที่ในอำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และไม่ค่อยมีผู้ที่สนใจเป็นช่างทำโลงแหวน เนื่องจากเป็นอาชีพที่เกี่ยวกับศพไม่น่าพิสมัย จึงไม่มีผู้นิยมประกอบอาชีพช่างโลงแหวน แตกต่างจากโลงศพในปัจจุบันมีการผลิตโลงศพในเชิงธุรกิจการค้าอุตสาหกรรม มีการผลิตปริมาณมากทำแบบเรียบง่าย ราคาถูก ผู้บริโภคเข้าถึงได้ง่าย จึงทำให้โลงแหวนผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์โลงแหวนกำลังจะสูญหาย

เพื่อเป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมของไทย ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์โลงแหวน อันเป็นวัฒนธรรมพื้นถิ่นให้คงอยู่เป็นมรดกให้คนรุ่นหลัง และสร้างความยั่งยืน คงอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรม มิให้ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์โลงแหวนหายสาบสูญในอนาคต ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะมีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์โลงแหวน โดยการศึกษาประวัติ ที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม และขั้นตอนการทำโลงแหวน และหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์ โลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติ ที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม และขั้นตอนการทำของโลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประดิษฐ์ศิลป์โลงแหวน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. พระไชยา พิณบรรเลง (2552) ได้ศึกษาการอนุรักษ์และสืบสานประเพณี การแห่เรือบั้งจังหวัดเพชรบุรีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผลการวิจัย พบว่า การเล่นแห่เรือบั้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือ แม่น้ำเพชรบุรีแห่งขอดอันมีสาเหตุมาจากการสร้างเขื่อนปิดกั้นแม่น้ำเพชรบุรีการเล่นแห่เรือที่เคยเป็นที่นิยมเล่นของชาวเพชรบุรีแต่เดิมไม่สามารถเล่นได้จึงได้มีรูปแบบการพัฒนาการเล่นให้มาเล่นบนบกได้ แล้วเรียกกันว่า การแห่เรือบั้ง ซึ่งมีรูปแบบคล้ายกับการแห่เรือที่ต่างกันที่การเล่นแห่เรือบั้ง จำลองเรือขึ้นมาแห่บนบกได้ แล้วเรียกกันว่าการเล่นแห่เรือบั้งซึ่งมีรูปแบบการเล่นคล้ายกับการแห่เรือที่ และมีลักษณะไม่แตกต่างเพลงพื้นบ้านอื่นๆส่วนปัญหาประเพณีการเล่นแห่เรือบั้งจังหวัดเพชรบุรี มีหลายประการ คือรูปแบบการเล่นรูปแบบต่างๆ ไม่สลับซับซ้อน จึงไม่ตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกของผู้ดูหรือ

ผู้ชม ไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มเยาวชน พ่อเพลง แม่เพลง ปัจจุบันลดจำนวนลงเรื่อยๆ บางคนเลิกราไป ประกอบอาชีพอื่นจึงขาดผู้สืบทอด มีความบันเทิงรูปแบบใหม่ๆ หล่อเข้า

2. พระมหาจรัญ จิตตสวโร. (2554) ศึกษาแนวคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการ สร้างปราสาทศพ ของชาวพุทธล้านนา โดยเฉพาะด้านมรดก ทางภูมิปัญญาของท้องถิ่น ซึ่งความเชื่อ เช่นนี้กลายเป็นวัฒนธรรม ของคนล้านนาตั้งแต่อดีตสืบมา จนถึงปัจจุบัน ด้านความกตัญญูกตเวที ชาวพุทธล้านนา มีความเชื่อเชิง วัฒนธรรม ว่าการสร้างปราสาทศพให้ผู้วายชนม์นั้น เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที ตามหลักการแห่ง พระพุทธศาสนา ด้านการยกย่องเชิดชูเกียรติ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็แสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที ต่อบรรพชน ครั้นล่วงลับดับสังขารก็ยกย่องเชิดชู เกียรติซึ่งวัฒนธรรมของคนล้านนาเกี่ยวกับพิธีศพนั้น เป็นความเชื่อที่ฝัง รากลึกในวิถีชีวิตของคนเมือง มานานนับร้อยปีเมื่อมีคนตายจะต้องจัดงานศพขึ้น เพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่คน ตายอย่างสมเกียรติพิธี ศพของคนล้านนาจะมีความแตกต่างจากพิธีศพ ของคนในภาคอื่น คือการจัดแต่ง ปราสาทใส่ศพ ประดับ ประดา ด้วยดอกไม้สดหรือดอกไม้แห้ง ให้แลดูสวยงาม นัยวาเพื่อเป็นการยกย่องผู้ตาย ให้ได้ ขึ้นไปสู่สุรวงสวรรค์

ขอบเขตของปัญหา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติพื้นที่ ความเป็นที่มา ความเชื่อ รูปแบบ ลักษณะ องค์ประกอบ วิธีการทำ โลงแหวน และแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. ขอบเขตด้านประชากร

กำหนดศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่เชื่อถือได้ ศึกษาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 18 คน ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 8 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 10 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก การสัมภาษณ์

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การวิจัย เรื่อง โลงแหวน : แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลป จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัย ศึกษาพื้นที่อำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัย เรื่อง โลงแหวน : แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลป จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการวิจัย ปีพุทธศักราช 2565-2566

วิธีการดำเนินงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key information) ที่เชื่อถือได้ คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 8 คน ได้แก่ช่างทำโลงแหวนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้ มีความเชื่อเรื่อง โลงแหวน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 10 คน ได้แก่ นักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, ผู้ทรงคุณวุฒิ, ผู้นำชุมชน, และชาวบ้านในพื้นที่ และใช้แบบสอบถามเพื่อ ศึกษาค้นคว้า ความเป็นมา ประวัติพื้นที่ ความเชื่อ รูปแบบ ลักษณะ องค์ประกอบ วิธีการทำโลงแหวน ภูมิปัญญาประเพณีศิลป และศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลป จังหวัดนครศรีธรรมราช

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้วิจัย ทำหน้าที่เป็นผู้ตั้งคำถาม บันทึก สังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
2. ใช้แบบสัมภาษณ์ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา กระบวนการทำ สภาพปัญหาของการทำโลงแหวน และเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โลงแหวน โดยการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1. ข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ระยะเวลาในการเป็นช่างทำโลงแหวน

ส่วนที่ 2. ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ พิธีกรรมและขั้นตอนการทำโลงแหวนจังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 3. สภาพปัญหา เกี่ยวกับการประณีตศิลป์โลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 4. แนวทางการอนุรักษ์ประณีตศิลป์โลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ฉบับที่ 2 แบบสัมภาษณ์สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา กระบวนการทำ สภาพปัญหาของการทำโลงแหวน และเพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โลงแหวน โดยการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1. ข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพหลัก ประสบการณ์เกี่ยวกับโลงแหวน

ส่วนที่ 2 สภาพปัญหา เกี่ยวกับการประณีตศิลป์โลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์ประณีตศิลป์โลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะ

แบบบันทึกการสนทนาลงข้อมูลสำคัญ กลุ่มย่อย ผู้ให้ข้อมูลหลักและหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง โดยใช้ เทคนิค และวิธีการ แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์โลงแหวน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาการวิจัยจากแบบสัมภาษณ์ใน ประเด็นต่างๆ อย่างละเอียด เป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีประชากร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และ ผู้ให้ข้อมูลรอง จากภาคสนาม โดยวิธีการสำรวจพื้นที่ สัมภาษณ์และบันทึก อย่างเป็น ทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ประเด็นต่างๆ อย่างละเอียด ตาม วัตถุประสงค์ จากประชากรกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง แบบเฉพาะเจาะจง มาทำการประมวล คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพแบบพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัย เรื่อง โลงแหวน : แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์จังหวัด นครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษาประวัติ ที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม และขั้นตอนการทำของ โลงแหวนจังหวัดนครศรีธรรมราช และศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์โลงแหวน โดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้รวบรวมข้อมูล จากแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มโดยใช้

แบบสัมภาษณ์ และแบบสรุปผลการประชุม จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง มาเป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน จากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาประวัติ ที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม และขั้นตอน จากผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาในอดีต และปัจจุบันไม่มีการบันทึกองค์ความรู้เป็นลายลักษณ์อักษร ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ เรื่องภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน และการทำโลงแหวน การศึกษาวิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเป็นลายลักษณ์อักษร และทำโลงแหวนจำลอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการศึกษา

2. ผลการประชุม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าสภาพปัญหาเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน ขาดหน่วยงานหลักในการอนุรักษ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยปะละเลย ไม่สนับสนุนและต่อยอดภูมิปัญญาเท่าที่ควร ขาดการประชาสัมพันธ์ ไม่มีหน่วยงานของรัฐมาให้คำแนะนำ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ อีกทั้งสภาพความเป็นอยู่ในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตามสภาวะเศรษฐกิจและยุคสมัยทางการเมืองขาดความร่วมมือในการดำเนินงาน เนื่องจากต้องประกอบอาชีพอื่นในชีวิตประจำวัน การยึดอาชีพทำโลงแหวนยังไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพหลักได้ ต้องมีรายได้ทางอื่นเสริม และผลจากการการเสนอเผยแพร่แบบจำลองโลงแหวน และข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน สรุปได้ว่า โลงแหวนเป็นโลงศพโบราณประจำพื้นที่เฉพาะ ประชาชนในท้องถิ่นอำเภอรัตนพิบูลย์ มีความเชื่อว่าเสมือนว่าเป็นโลงศพที่เกี่ยวกับเชื้อพระวงศ์ มีความสวยงาม ประชาชนในพื้นที่ที่มีฐานะมีหน้าที่การงานเป็นเคารพเป็นบุคคลสำคัญจะมาใช้บรรจุศพ แต่เนื่องจากปัจจุบันโลงแหวนมีราคาสูง ช่างทำโลงแหวนมีน้อย และประชาชนขาดการรับรู้ในความเชื่อภูมิปัญญาโลงแหวนดังกล่าว จึงไม่ค่อยได้จัดทำโลงแหวนมาบรรจุศพ ดังนั้นจึงควรมีการ 1. สืบสานให้มีการศึกษาวิจัย ค้นหาข้อมูลทุกมิติจากบุคคล และเอกสารเพื่อได้มาซึ่งประวัติที่มา สภาพปัจจัยในอดีตและปัญหาในปัจจุบันว่าประเพณีศิลปโลงแหวนเป็นอย่างไร 2. การสนับสนุน ส่งเสริมข้อมูลทางวิชาการปัจจัยต่างๆ เป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการเพื่อพัฒนาต่อยอด ทำให้ประเพณีศิลปโลงแหวนมีคุณค่าทางเศรษฐกิจ อาชีพทำโลงแหวนสร้างรายได้ในชุมชนและได้รับการอนุรักษ์และเผยแพร่อย่างแพร่หลาย 3. การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน ให้แพร่หลายไปสู่ผู้รับมวลชนในทุกมิติให้มากที่สุด และ 4. การเพิ่มมูลค่าและคุณค่าโลงแหวน คือการทำให้ประเพณีศิลปโลงแหวน มีคุณค่าด้านความเชื่อความศรัทธามีมูลค่าเพื่อในด้านจิตรศิลป์ ประณีตศิลป์ คงคุณค่าอัตลักษณ์ความอนุรักษ์นิยม โดยมีได้ปรับเปลี่ยนลักษณะและเอกลักษณ์

และจึงควรมีการสร้างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโลงแหวนของชุมชน ให้มีแหล่งเรียนรู้ในชุมชน หรือศูนย์เรียนรู้ ให้มีวิทยากร มาแนะนำเกี่ยวกับความรู้การทำโลงแหวนและการอนุรักษ์ให้ผู้นำในชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในการดูแลป้องกันอนุรักษ์ให้ยั่งยืนให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพเต็มที่ ให้มีการศึกษาขั้นตอนการทำโลงแหวนที่ถูกต้อง และมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นพิธีกรรมทางศาสนา หน่วยราชการมีแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปจังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างเป็นทางการมีแบบแผนดูแลรักษา ตามแนวทางอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน คือ การอนุรักษ์ในวิธีการสงวนรักษารูปแบบโลงแหวนให้อยู่ในสภาพเดิม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังโดยผ่านกระบวนการสังเคราะห์เป็นลายลักษณ์อักษร และการสร้างโลงแหวนจำลองในรูปแบบเดิม พร้อมกับค้นคว้าวิจัย ศึกษาและ

เก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาทั้งในอดีตและปัจจุบัน และบริหารจัดการองค์ความรู้ด้านศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสร้างคุณค่าทางสังคมพร้อมทั้งเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ รวมถึงให้มีสร้างการรับรู้และถ่ายทอด ภูมิปัญญาให้แก่ชุมชนได้ตระหนักในความสำคัญ คุณค่า คุณประโยชน์ ของภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน โดยผ่านหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา หรือสถาบันครอบครัว เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และจัดตั้ง คณะทำงานบริหารและดำเนินการอนุรักษ์ งานด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน อย่าง เป็นทางการ ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนด้านการอนุรักษ์ ประเพณีศิลป จัดทำแผนยุทธศาสตร์และพัฒนา และส่งเสริม ยกย่อง ประกาศเกียรติคุณ เพื่อพัฒนาศักยภาพ ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน ในระบบการเรียนการสอน ในสถานศึกษา โดยจัดทำหลักสูตรเฉพาะท้องถิ่นเรียนรู้โลงแหวน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง โลงแหวน : แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มี คุณภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน และวิธีการดังกล่าว ผู้วิจัยมี ประเด็นที่เห็นควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากผลการวิจัย เพื่อศึกษาประวัติ ที่มา ความเชื่อ พิธีกรรม และขั้นตอนการ ทำของโลงแหวน จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้เครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ การ ประชุม และการเผยแพร่ภูมิปัญญาประเพณีศิลปโลงแหวน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นสภาพของปัญหาใน อดีตถึงปัจจุบันอย่างแท้จริง เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ที่สัมผัสอยู่กับสภาพปัญหาอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งยังมี ความต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่หลายฝ่ายให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ศึกษาประวัติ ที่มา ความเชื่อ พิธีกรรมและตลอดจนถึงขั้นตอนในการทำโลง แหวน อนุรักษ์ต่อยอดเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และยังได้ค้นพบว่า ประชุมกลุ่มนั้นเป็นกระบวนการจูงใจให้บุคคล ได้แสดงความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นิตยา บุญสิงห์ (2546 : 30-32) ได้ให้ความหมายของความเชื่อ คือการยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตน หรือไม่มีก็ ตามว่าเป็นความเป็นจริง หรือมีอยู่จริงในความเชื่อความศรัทธา ความเชื่อที่เกี่ยวกับการเกิดการตาย สรุปได้ว่า ความเชื่อที่เกี่ยวกับการตาย เป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องบุญ กรรม วิญญาณ ตลอดจนชีวิตหลังความตายในโลกนี้หรือโลกหน้า การทำโลงศพจำเป็นต้องมีวิธีการในการทำตลอดจนถึง พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรภรณ์ โสลำภา (2537:124) กล่าวว่า ความเชื่อ เป็นพื้นฐานของศาสนาต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจาวรณ ธรรมวัตร (2540:5) ได้กล่าวไว้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและ สถานภาพของสังคมให้คงอยู่ และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสานเมื่อมี โอกาสประกอบกิจตามประเพณีในแต่ละเดือนร่วมกัน ประเพณีนั้นเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” หรือจารีตประเพณี 12 ประการ ที่ชาวบ้านร่วมกันถือปฏิบัติ มาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการปรับเปลี่ยนแก้ไขเพื่อการสอดคล้องกับวิถี ชุมชนของบ้านด้าย ซึ่งยึดถือแนวทางการปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่ยังคงรักษาและอนุรักษ์ไว้ ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนให้คงอยู่ เพื่อเป็นพลังแรงใจในการยึดถือไว้ตามคติ ความเชื่อของบรรพบุรุษ ถึงจะรับ สิ่งใหม่ๆ แต่คงรักษาของดั้งเดิมให้คงอยู่เป็นที่น่าภาคภูมิใจของชุมชนที่ยังคงรักษารากเหง้าของตนไว้ และยัง ยึดหลักการสามัคคีในการ ทำการเกษตรและวัฒนธรรมประเพณีซึ่งเป็นฮีตเก่าครองเดิม คือ ฮีต 12 ครอง 14 ยึดถือ ตามหลักขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม และยังมีการปรับตัวให้เข้ากับสมัยในการเปลี่ยนแปลง ของ

วัฒนธรรมซึ่งเกิดจากคติความเชื่อของชุมชนบ้านตำแย แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมให้คงอยู่คู่ชุมชนบ้านตำแยซึ่งปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. จากผลการวิจัย เพื่อศึกษาแนวทางอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์โลหะงานผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาในอดีตภูมิปัญญาประณีตศิลป์ โลหะงาน มิได้มีต้นกำเนิดที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เกิดจากมีการอพยพเคลื่อนย้ายกลุ่มคนจากที่หนึ่งที่หนีภัยสงครามสมัยอยุธยา มาตั้งหลักสร้างถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในพื้นที่อำเภอรัตนพิบูลย์ อำเภอกุพราภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงมีการทำภูมิปัญญาประณีตศิลป์โลหะงานปรากฏที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และอันเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมหลังความตาย ในอดีตการทำศพของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชก็จะมี การค้ำศพ พอศพแห้งเหลือแต่กระดูกก็จะนำมาเผาบนบกหรือเผาตามประเพณี หรืออีกกรณีคือบรรจุใส่โลงไม้ธรรมดาทั่วไปแล้วเผาตามประเพณี แต่เมื่อมีการนำวัฒนธรรมการทำโลงศพเข้ามาในพื้นที่อำเภอรัตนพิบูลย์ อำเภอกุพราภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงมีการทำโลงศพที่มีเฉพาะถิ่น ไม่ปรากฏที่อื่นคือโลงแหวน ที่มีลักษณะโลงศพที่มีลักษณะเป็นโลงสี่เหลี่ยมเว้าโค้งตรงกลาง หรือลักษณะเอวคอดทั้งสองด้าน มีการนำกระดูกงาและกระดูกขาของมาฉลุแกะกระหนกลายไทย มาติดที่โลงศพ

ปัจจุบันการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประณีตศิลป์โลหะงาน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการสืบสาน การส่งเสริม การเผยแพร่ การสร้างคุณค่าเพิ่มโดยวิธีการระดมสมองโดยกลุ่มตัวอย่าง ช่างในพื้นที่ นักวิชาการวัฒนธรรม และปราชญ์ชาวบ้าน เผยแพร่ให้กับคนรุ่นหลังในครอบครัว คนที่มีใจรักในอาชีพและสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นการประกอบอาชีพ และร่วมรักษาภูมิปัญญาแต่ยังขาดการมีกระบวนการมีส่วนร่วม มีกิจกรรมการเข้าร่วมของบุคคลด้วยความสมัครใจและเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การค้นหาปัญหา ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการปฏิบัติงาน และขั้นตอนการประเมินผล ดังนั้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงมีความสำคัญมากที่จะพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาประณีตศิลป์โลหะงาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับวัดเจ็ดริ้ว ตำบลบ้านแฝ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ปัจจุบันยังมีคนในชุมชนนิยมใช้โลงมออยู่ แต่ปัจจุบันวัดเจ็ดริ้วไม่ได้มีการทำโลงมออยู่แล้ว แต่ภายในชุมชนบ้านแฝ้วยังมีช่างที่ทำโลงมออยู่ 1 คนที่ทำโลงมออยู่จนถึงปัจจุบัน การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำโลงมออยู่ เป็นการถ่ายทอดแบบรุ่นสู่รุ่น ภายในครอบครัว ปัจจุบันนี้การทำโลงมออยู่เป็นอาชีพหลักของครอบครัว ทุกคนในครอบครัวช่วยกันทำโลงมออยู่ รวมไปถึงเครือญาติและเพื่อนในชุมชนบางส่วนด้วย ลวดลายในการตกแต่งโลงมออยู่วิจิตรงดงาม โดดเด่น ด้วยการหุ่ยนลายต่างๆ ดุลลายให้เห็นเด่นชัด หากใช้กระดูกงาในการตกแต่งโลงมออยู่มาก ก็จะมี ความงามมากเช่นกัน ราคาตามฝีมือช่างตามท้องตลาด ในชุมชนบ้านแฝ้วนิยมใช้โลงมออยู่กันแพร่หลาย ช่างสามารถทำโลงมออยู่เป็นอาชีพหลักได้ นอกจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแบบครัวเรือนแล้ว มีหน่วยงานของรัฐเล็งเห็นถึงความสำคัญในเรื่องของภูมิปัญญาในการทำโลงมออยู่ ได้มาศึกษาและการเก็บรวบรวมการทำโลงมออยู่ของช่างไว้เป็นความรู้ในการศึกษา ถือเป็น การดีที่จะอนุรักษ์ สืบสาน ส่งเสริม การเผยแพร่ การสร้างคุณค่าเพิ่มภูมิปัญญาการทำโลงมออยู่ให้สูญหาย

สุริยา บรรพลา ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานภาครัฐ ระดับจังหวัดนั้นควรมีการกำหนดเป้าหมาย และนโยบาย แผนกลยุทธ์ กิจกรรมการอนุรักษ์แบบตบตาและขอรับให้คงอยู่ต่อไป อาจใช้กระบวนการจัดการประกวด ขั้บรื่องการแสดง เกี่ยวเนื่องอื่นๆ เช่นการออกแบบในลักษณะประยุกต์ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาทำให้เห็นว่า การที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไปนั้น จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยอาศัยหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่และทางงบประมาณเข้าร่วมมาสนับสนุนดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) การประชุมเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับรู้ การค้นหาและการแสดงถึงปัญหาที่มีการค้นพบ 2) การจัดตั้งกลุ่มสนใจเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยที่กลุ่มมีแนวโน้มจะเป็นแกนนำการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมบ้านน้ำพร ประเด็นที่มีการแลกเปลี่ยนจะเริ่มตั้งแต่ เป้าหมายในการตั้ง

กลุ่ม วิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์รวมถึงกระบวนการดำเนินการ สร้างเครือข่ายของชุมชน การสร้างหรือสืบทอดความรู้ที่เกิดขึ้น 3) การทดลองการจัดกิจกรรม แนวทางการอนุรักษ์ผ่านการปฏิบัติการผ่านรายละเอียดปลีกย่อยเบื้องต้นของการแสดงแบบฉบับ เช่น การค้นหาบทการแสดง การเล่นดนตรี การแสดงของนักดนตรี การสร้างฉากของการแสดง เครื่องแต่งกายและการผลิตเครื่องดนตรี 4) การนำเสนอผลการดำเนินการต่อประชาคมในการประชุมวิชาการหรือนักอนุรักษ์ได้เห็นกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายและการสนับสนุนและส่งเสริม 5) การสร้างเครือข่ายทั้งภายใน และภายนอกชุมชน และหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชน ประชาชน เพื่อให้เข้ามาทำการสนับสนุน และส่งเสริม ทั้งภายในงบประมาณ และด้านวิชาการ (สุริยา บรรพลา.2546)

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัย เรื่อง โลงแหวน : แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประเพณีศิลปจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยมีประเด็นที่เสนอแนะใน 2 ประเด็น คือ

1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1.1 ข้อเสนอแนะจากการดำเนินการวิจัย

- 1.1.1 ควรมีการรวบรวมองค์ความรู้จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้
- 1.1.2 ควรให้ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นได้มีโอกาส เข้าไปถ่ายทอดภูมิปัญญาของท่านเหล่านั้นในรูปแบบของโรงเรียน ชุมชน หรือหน่วยงานอื่นๆของรัฐเข้ามามีส่วนร่วม
- 1.1.3 ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันพัฒนาหาแนวทางในกระบวนการปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริง และเป็นที่ประจักษ์เห็นผล ออกแสดงสู่สายตาประชาชนทั่วไป ในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสาร ข้อมูล หรือบทเรียนเพื่อเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แพร่หลาย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรจะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการทำโลงแหวนแต่ละพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 2.2 ควรศึกษาสำรวจความต้องการใช้โลงแหวนของชุมชน หรือชุมชนใกล้เคียงในแต่ละพื้นที่

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร.(2544). คู่มือถวญความรู้แต่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : สมานพันธ์.
- กรมประชาสัมพันธ์.(2559).พระราชดำรัสในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง. จังหวัดสุโขทัย 25 มกราคม 2507.(Online).Available : <http://www.watmoli.com> (2565 มกราคม 5)
- นิวัติ เรืองพานิช.(2533).การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม : คู่มือสำหรับการสอนและฝึกอบรม. โครงการตำราชุดการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เล่มที่ 1 คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2531). เอกลักษณ์ท้องถิ่น. บทความเชิงวิชาการ, (น. 202-219). นครศรีธรรมราช: , มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ปรีชา นุ่นสุข. (2533). ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของนครศรีธรรมราช. บทความเชิงวิชาการ, (น. 7-26). นครศรีธรรมราช: ,มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- พระครูโกศลธรรณกิจ

- *****
- พระมหาไพฑูรย์. (2559). การประยุกต์ใช้แนวทางการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ในการให้
ภาคเอกชนมี บทบาทในการจัดบริการพิธีกรรมงานศพ. [Online]. Available:
<http://www.dspace.spu.ac.th/bitstream/201-27.pdf> [2565 มกราคม 2].
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559. (2559).
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 133 (ตอนที่ 19 ก), น. 1-9.
- วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. (2560). พระอภิธรรมการสวดพระอภิธรรมในงานศพ. [Online]. Available:
<http://www.dharma-gateway.com/dhamma/abidhamma-07.htm>. 2564 มกราคม
สุวรรณณี เครือปาน. (2542). ศิลปกรรมไทย ศิลปกรรมพุทธศาสนา พระพุทธรูป วัด. กรุงเทพมหานคร.
สถาบันราชภัฏธนบุรี (2565 มกราคม 1)
- สุกัญญา รัตนสุภา. (2551). กนกโลง ศิลปะเมืองคอน. (Online). Available:
<http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/nakhonsithamrat/sukanya-rat/kanoklonk/home.html> /2565 มกราคม 1)
- สุจิตต์ วงศ์เทศ, (2561). งานศพ ยุคแรกอุษาคเนย์. [Online]. Available: <https://medium.com/@nuinattapon-d211ada299be> [2565 มกราคม 1]
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอจุฬาภรณ์. (2564). ประวัติความเป็นมา (Online). Available:
<https://district.cdd.go.th/chulaphorn/about-us>
- campus-star. (2559). ความเชื่อ ขั้นตอนต่างๆ ในงานศพ-เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม
งานศพของคนไทย. [Online]. Available: <https://lifestyle.campus-star.com/knowledge/90398.html>. [2565 มกราคม 1]